

Mariusz KUBIAK
Maciej TOŁWIŃSKI

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych

ANTYCZNE KONCEPCJE WOJNY, POKOJU I BEZPIECZEŃSTWA

ANTIQUE CONCEPTS OF WAR, PEACE AND SECURITY

Abstract: War, peace and security are universal cognitive categories, always present in the life and growth of man and civilization. Man constantly had to decide for aggressive or defensive battle. The presented text raises the issues of war, peace and security in ancient philosophy. The authors present the philosophical thought of the most important scientists at the time and compare it with the analyzed categories.

Keywords: ancient philosophy, peace studies, philosophy of security

Już w starożytnej Grecji i Rzymie filozofowie analizowali problematykę wojny, pokoju i bezpieczeństwa. Przedstawiony materiał zawiera wybór najważniejszych stanowisk myślicieli starożytnych w tym obszarze. Przedmiotowa tematyka była żywo omawiana i komentowana przez wielu antycznych uczonych, jednak za najdonioślejszy czas twórczy tego okresu należy uznać okres sokratejski i postsokratejski. To wtedy powstały pierwsze spójne teorie człowieka i świata. Czasy sprzed życia i działalności Sokratesa, jakkolwiek interesujące poznawczo, nie są przedmiotem niniejszego opracowania. Sam Sokrates jest pominięty, albowiem jego działalność filozoficzną znamy jedynie z dzieł Platona. Sam uczony nie pozostawił po sobie żadnego utworu.

Zagadnienia poruszane w niniejszym opracowaniu mają bez wątpienia charakter uniwersalny. Trzy kategorie (wojny, pokoju i bezpieczeństwa) od zarania dziejów, w różnej formie towarzyszą rozwojowi człowieka i cywilizacji. Ponadczasowość tematyki i obszaru problemowego jest dodatkowo

potęgowana przez stan współczesnych stosunków międzynarodowych, mianowicie wojna jest stale obecna w przestrzeni społeczno-politycznej. Opis i wyjaśnienie poglądów starożytnych filozofów może dodatkowo pogłębić nasze współczesne rozumienie przedmiotowych fenomenów.

Celem prezentowanych badań jest syntetyczne przedstawienie głównych koncepcji polemologicznych i irenologicznych wspomnianego okresu. Podjęty problem badawczy zawiera się w pytaniu: *W jaki sposób opisywano i wyjaśniano zagadnienia wojny, pokoju i bezpieczeństwa w czasach starożytnych?* Należy założyć hipotetycznie, że poglądy uczonych na wojnę, pokój i bezpieczeństwo w wielu przypadkach były zbieżne, gdyż wynikają z podobnego odbioru zmieniających się uwarunkowań zewnętrznych oraz osobistych doświadczeń i przymysłów ich twórców.

Platon (427 p.n.e.-347 p.n.e.) – twórca idealizmu i jego główny przedstawiciel, traktuje wojnę jako naturalne i wieczne zjawisko społeczne¹. Uważa, że realne możliwości rozwoju państwa ma jedynie w okresie pokoju, stąd niezmiernie ważne jest zarządzanie państwem w taki sposób, aby o ile to możliwe, zachowywać pokój. Potępia prowadzenie wojen domowych między greckimi państwami-miastami, wiodących do wzajemnego wyniszczania się Hellenów, z natury przyjaciół i określa je mianem choroby i rozpadu². Godzi się na wojny zewnętrzne, uważając je za zjawisko naturalne, gdyż jego zdaniem, Grecy różnią się od barbarzyńców (posiadają poczucie wyższości cywilizacyjnej) i są zmuszeni do obrony swojego bezpieczeństwa³. Uważa, że państwo w okresie pokoju powinno sposobić się do wojny, gdyż w ten sposób jest mniej zagrożone⁴. Twierdzi, że istotne jest wyrabianie wśród młodych ludzi umiejętności walki zbrojnej⁵. Wojownik powinien prezentować sobą następujące cechy:

- umiłowanie mądrości;
- wiedzę o sposobach i środkach jak najlepszego wykonywania swojego zawodu;
- poczucie sprawiedliwości;

¹ Ł. Roman, *O wojnie i pokoju – dylematy polemologiczne*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza”, Vol. 45, Issue 1, 2017, s. 83.

² W. Rechlewicz, *Elementy filozofii bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo z perspektywy historii filozofii i filozofii polityki*, Warszawa 2012, s. 62.

³ Ł. Roman, dz. cyt., s. 83.

⁴ Zob. Platon, *Prawa*, Warszawa 1960, s. 340. za: W. Rechlewicz, dz. cyt., s. 63.

⁵ W. Rechlewicz, dz. cyt., s. 63.

- rozwagę;
- tężyznę fizyczną;
- męstwo⁶.

Projekt rozważań na temat wojny i bezpieczeństwa Platon czerpie ze swojej koncepcji duszy. Wyróżnia duszę pożądlivą, popędlivą (temperament) i rozumną (intelekt). Poszczególne składowe dopełniają się i wzajemnie z siebie wynikają. Jako przyczynę wojen podaje dysharmonię pomiędzy poszczególnymi jej elementami, spowodowaną niesprawiedliwością. Jeśli w państwie, skonstruowanym na przytoczonym paradygmacie, wszystkie poszczególne warstwy dobrze wykonują swoje obowiązki, prowadzi to do rozwoju szczęścia jednostki i społeczeństwa, zapewniając dobrobyt obywatelom. Dzielność i mądrość, określane mianem sprawiedliwości rodzą zgodę i przyjaźń. Wada i głupota, czyli niesprawiedliwość prowadzą do podziałów, walk i wojen⁷.

Platon dzieli wojny na wewnętrzne i zewnętrzne, co pociąga za sobą ważne skutki aksjologiczne. Wojny zewnętrzne uważa za naturalne i sprawiedliwe, gdyż Grecy są bardziej cywilizowani od barbarzyńców i stąd konieczne jest wojowanie z nimi w imię obrony wyższej, lepszej kultury. Wojnom wewnętrznym z kolei należy przeciwdziałać wszystkimi możliwymi sposobami. Są one bowiem przejawem zła, choroby toczącej społeczeństwo greckie⁸. Zastanawiając się nad genezą wojny wyodrębnia jej następujące przyczyny: naruszenie ładu naturalnego (harmonii) ustanowionego w świecie i człowieku, łamanie i lekceważenie zasad sprawiedliwości, moralności oraz prawa, naturalną wrogość obcych etnicznie plemion oraz przełudnienie poszczególnych państw⁹.

Innym podziałem dokonany przez filozofa jest podział ze względu na podmioty toczące wojnę. I tak są to:

- wojny indywidualne, czyli te, które dotyczą życia prywatnego. Toczono je z samym sobą o zwycięstwo i panowanie tego, co jest lepsze w naturze ludzkiej nad tym, co jest gorsze. Jest to walka rozumności nad cielesnością, chciwością i nierozumnym pożądaniem;

⁶ R. Rosa, *Filozofia bezpieczeństwa*, Warszawa 1995, s. 20.

⁷ Tamże, s. 12-13.

⁸ W. Rechlewicz, dz. cyt., s. 48.

⁹ Tamże, s. 47.

- wojny w życiu publicznym, toczone z innymi. Przeradzają się w bunty i anarchię. Są prowadzone w celu osiągnięcia zwycięstwa i panowania nad państwem. Mają w konsekwencji doprowadzić do ujarzmienia niesprawiedliwej mniejszości;
- wojny zbrojne. Odnoszą się zarówno do spraw międzypaństwowych, jak i wewnątrzpaństwowych (przede wszystkim przeciwko buntom) i toczone są przeciwko nieprzyjaciołom zewnętrznym i wewnętrznym. Ich celem jest objęcie panowania państwa nad samym sobą oraz wolność i suwerenność¹⁰.

Przedstawia również pewne warunki pokoju. Przez pokój Platon rozumie stan panowania rozumu i eliminację chciwości, agresji i braku życzliwości wzajemnej¹¹. Pokój stanowi, w oparciu o zasady dialektyki, zaprzeczenie zaprezentowanych wyżej wojen. Tak więc pokój stanowiony jest przez:

- pojednanie i przyjaźń. Należą one do trwałych i nierozłącznych pragnień człowieka;
- eliminację wrogów. Jest on najbardziej realny i pojawia się co jakiś czas w historii wojen. Kończy krwawe i okrutne wojny;
- zniewolenie, czyli przywiązanie do najbardziej realnych i dynamicznych stanów w istnieniu rodzaju ludzkiego. Są one swoistym kompromisem między pojednaniem i przyjaźnią a eliminacją i zniszczeniem¹².

Zwycięstwa w wojnach również nie mają jednorodnego charakteru. Uzależnione bywają od rodzaju prowadzonej wojny i pokoju możliwego do osiągnięcia. Platon wyróżnia następujące zwycięstwa skorelowane z rodzajami wojen:

- w wojnie prywatnej zwycięstwa prowadzą do idealnego pokoju, czyli pojednania i przyjaźni oraz wzajemnej życzliwości;
- w wojnie publicznej zwycięstwa skutkują rzeczywistym pokojem poprzez zniewolenie jednych przez drugich;

¹⁰ Podział za: J. Świniarski, M. Marcinkowski, *Rola wojny w życiu społecznym. Część I – wojna w historii myśli przednowożytnej*, „Zeszyty Naukowe WSOWL”, Nr 2 (164) 2012, s. 195.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

- w wojnie zbrojnej zwycięstwa prowadzą do eliminacji wrogów wewnętrznych albo zewnętrznych, oraz obcych i „obcoplemieńców”¹³.

Platon proponuje również kilka wskazówek szczegółowych, mających zagwarantować pokój i bezpieczeństwo. Są wśród nich wskazania dotyczące:

- „ilości i rodzaju wojsk, sposobu ich działań w starciach zbrojnych,
- właściwego budowania umocnień fortyfikacyjnych i zakładania obozów wojskowych,
- ćwiczeń wojskowych,
- obowiązków i zadań dowódców,
- konieczności poszanowania życia i zdrowia jeńców oraz
- właściwego traktowania poległych nieprzyjaciół”¹⁴.

Zdaniem filozofa wojna stanowi narzędzie do budowania pokoju. Tym samym, czas pokoju nie powinien być okresem przygotowań do nowej wojny.

Arystoteles (384 p.n.e.-322 p.n.e.) – twórca zasady *złotego środka* i uczeń Platona. Uważa, że szczęście stanowi największy i najlepszy cel życia człowieka. Dążą do niego wszyscy ludzie, chociaż nie wszystkim jest ono dane. Stąd też, jedną z podstawowych funkcji państwa jest zapewnienie szczęśliwego życia obywatelom. „Arystoteles uważa stan pokoju za warunek osiągnięcia szczęśliwego życia i za dobro samo w sobie, można zatem pokusić się o postawienie tezy, że wojna jest pewnym wypadkiem koniecznym, będącym instrumentem osiągnięcia szczęścia w warunkach pokoju”¹⁵. Wojna jest rozpatrywana przez Arystotelesa przede wszystkim w kategoriach militarnych. Swoją teorię wojny, pokoju i bezpieczeństwa opiera na rozważaniach na temat państwa. Szczególną rolę odgrywa tutaj projekt najlepszego państwa. Jego celem miałyby być zagwarantowanie wolnym ludziom „bezpiecznego, szczęśliwego i cnotliwego życia, zgodnie z zasadami sprawiedliwości”¹⁶.

Myśliciel uważa, podobnie jak Platon, że wojna stanowi środek do pokoju, a wszystko, co z nią związane jest konieczne, ale nie jest celem

¹³ Tamże.

¹⁴ M. Kubiak, *Bezpieczeństwo Rzeczypospolitej w epoce Odrodzenia*, Siedlce 2011, s. 49.

¹⁵ Ł. Roman, dz. cyt., s. 83.

¹⁶ M. Kubiak, dz. cyt., s. 49.

państwa, stanowiąc jedynie pewien środek do osiągnięcia dobrego i szczęśliwego życia obywateli. Sądzi, że wojna ma się tak do pokoju jak praca do odpoczynku. Obywatele muszą umieć walczyć i pracować, lecz przede wszystkim powinni posiadać umiejętność życia w pokoju i wypoczynku. Zagrożeń upatruje w państwach nadmiernie zmilitaryzowanych. Twierdzi, że nie są one w stanie normalnie funkcjonować w czasie pokoju, bo ich prawo jest skonstruowane w oparciu o wojnę i jej podporządkowane. Kolejne zagrożenia, jakich upatruje w państwach, to możliwe przewroty dokonywane przez obywateli, gdyż panowanie nad obcym państwem może w nich rodzić chęć zapanowania nad własnym. Jako twórca idei *złotego środka* uważa, że możliwości wojenne państwa powinny być używane w odpowiedni sposób, czyli nie mogą być wykorzystane do podbijania tych, którzy na to nie zasługują. Celem ich utrzymania jest zatem obrona przed napadami, stwarzanie stanu przewagi militarnej, służącego dobru obywateli oraz podbój tych państw, których obywatele zasługują na los niewolników¹⁷.

Wskazuje, że działalność wojenna jest obok działalności pokojowej, jednym z zadań państwa. Uważa, że wojna sprawiedliwa, zgodna z prawami natury, jest środkiem do absolutnego celu państwa, jakim jest doskonałość i samowystarczalność. Wymienia trzy cele pośrednie wojny. Pierwszym jest ochrona przed zniewoleniem, czyli ochrona wolności i wolnych ludzi. Drugim jest zdobycie hegemonii w interesie poddanych, czyli walka w interesie ludzi wolnych. Trzecim natomiast jest zdobycie panowania nad tymi ludźmi, którzy zasługują na los niewolników. Powyższe cele traktował jako naturalne. Arystoteles wymienia również cele nienaturalne. Pierwszym nienaturalnym celem wojny jest podporządkowanie sobie wolnych ludzi, zniewolenie tych, którzy na niewolę nie zasługują. Drugim, zdobycie hegemonii przez władcę w celu realizacji jego prywatnych interesów. Trzecim, ujarzmienie wszystkich, czyli agresja totalna wobec wolnych ludzi, jak i niewolników¹⁸. „Według Arystotelesa naturalnym celem wojny jest obrona i agresja w interesie ludzi wolnych. Nienaturalnym zaś celem wojny jest agresja przeciwko ludziom wolnym i wszystkim (wojna totalna)”¹⁹. Kryteria te można określić odpowiednio: naturalne, jako kryteria wojny sprawiedliwej, nienaturalne jako kryteria wojny niesprawiedliwej.

¹⁷ W. Rechlewicz, dz. cyt., s. 79-80.

¹⁸ Zob. J. Świniarski, M. Marcinkowski, dz. cyt., s. 197.

¹⁹ J. Świniarski, W. Chojnacki, *Filozofia bezpieczeństwa*, Warszawa 2004, s. 76.

Według myśliciela istnieją pewne determinanty bezpieczeństwa państwa. Powinny być one brane pod uwagę przy rozstrzyganiu najważniejszych kwestii państwowych. Arystoteles układa je hierarchicznie. Najważniejsze dla zapewnienia bezpieczeństwa państwa jest prawodawstwo (wymiar polityczno-prawny). To ono w państwie, z wyjątkiem *politei* (czyli najwyższego stopnia organizacji państwa), jest czynnikiem warunkującym stabilność. Nie powinno być traktowane zbyt swobodnie ani zbyt rygorystycznie oraz powinno być dostosowane do charakteru obywateli. Eksport i import są drugim komponentem bezpieczeństwa państwa (wymiar ekonomiczno-handlowy). Władca powinien znać potrzeby swojego państwa, by móc optymalizować obrót towarami. Trzeci element, determinujący bezpieczeństwo państwa, stanowi jego obronność (wymiar militarno-obronny). Należy racjonalizować wykorzystanie straży strzegącej granic w taki sposób, by największy wysiłek skierować tam, gdzie istnieje potencjalne zagrożenie. Kolejną determinantą bezpieczeństwa państwa jest wojna i pokój (wymiar militarno-dyplomatyczny). Należy mieć świadomość możliwych zagrożeń i do ich intensywności dostosować przygotowanie militarne. Myśliciel wskazuje na potrzebę ciągłego przygotowania do wojny. Zbrojenia i militaryzację należy prowadzić w taki sposób, żeby z silniejszym przeciwnikiem zachować pokój i mieć możliwość pokonania słabszego wroga. Ostatnim czynnikiem wpływającym na bezpieczeństwo państwa są dochody (wymiar ekonomiczno-budżetowy). Powinny być racjonalizowane tak, aby nie ponosić zbędnych wydatków i jednocześnie optymalizować przychody²⁰. Poglądy Arystotelesa wpisują się szerzej w jego koncepcję filozofii praktycznej, czyli takiej, gdzie to ludzie realnie mają wpływ na kształt i charakter swojego bytu.

Epikur (341 p.n.e.-270 p.n.e.) jest twórcą i czołowym przedstawicielem hedonizmu, czyli poglądu, którego istotą jest uznanie przyjemności zmysłowej lub intelektualnej za najwyższe dobro. Przed Epikurem mianem hedonisty określa się Arystypa z Cyreny, twórcę szkoły cyrenajskiej, radykalnego hedonistę. To właśnie szkoła cyrenajska stanowiła podstawę etyczną epikureizmu²¹. Epikur uznaje, że wojny nie są stałym elementem życia społecznego – w przeszłości była bowiem epoka „w której ludzie nie znali

²⁰ J. Świniarski, M. Marcinkowski, dz. cyt., s. 198.

²¹ Zob. W. Rechlewicz, *Elementy filozofii bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo z perspektywy historii*

wojen i żyli szczęśliwie”²². Powstanie wojen wiąże z powstaniem własności indywidualnej. W pewnym momencie rozwoju społecznego, jak sądzi, pojawiła się rywalizacja prowadząca do konfliktów zbrojnych pomiędzy państwami-miastami²³.

W swoich poglądach na bezpieczeństwo podkreśla, że jest ono dobrem naturalnym, kumulującym w sobie pewne dobra szczegółowe. Wśród szczegółowych wymienia: przyjemność, mądrość, uczciwość oraz sprawiedliwość. Bezpieczeństwo stanowi przedmiot ludzkich starań, aczkolwiek nie jest ono zależne jedynie od człowieka. Wartym wskazania jest fakt, że Epikur odróżnił bezpieczeństwo zależne od człowieka i niezależne od działań ludzkich. Tym samym bezpieczeństwo zależne od człowieka staje się kategorią subiektywną, gdyż ludzie uzyskują je w toku podejmowanych działań wobec innych ludzi. Drugie natomiast stanowi sferę obiektywną, niezależną od człowieka, a zależną od przyrody. Ludzkie szczęście staje się tym samym funkcją wypadkową dwóch wymiarów bezpieczeństwa. Większą wagę jednak Epikur przykładą do bezpieczeństwa subiektywnego, które można modelować. Uważa, że można je osiągnąć na trzy sposoby: poprzez zdobywanie rozgłosu i sławy, budowanie siły i bogactwa oraz izolowane życie wśród przyjaciół. Sam Epikur nie wskazuje najlepszego sposobu osiągnięcia bezpieczeństwa, chociaż osobiście preferuje trzeci sposób, czyli realizujący jego najważniejsze hasło: spokojne życie, życie zgodnie z naturą²⁴.

Wskazuje, że życie przyjemne nie jest możliwe bez poczucia bezpieczeństwa. Właśnie dlatego bezpieczeństwo cenił najbardziej. Istotnym jego elementem jest brak zagrożenia ze strony ludzi (wymiar subiektywny). W związku z tym, istotną rolę w budowaniu bezpieczeństwa odgrywa przyjaźń. Dążenie do pozyskiwania przyjaciół jest więc dążeniem naturalnym. Przyjaciół należy pozyskiwać przede wszystkim ze swojego najbliższego otoczenia – sąsiadów, gdyż daje to ochronę przed przeciwnościami życia. Jeśli kogoś nie możemy włączyć do grona przyjaciół, należy traktować taką osobę w sposób życzliwy. Natomiast w sytuacji, kiedy jest to niemożliwe, należy unikać podejmowania wzajemnych stosunków. Przyjaźń nie tylko

filozofii i filozofii polityki, Warszawa 2012, s. 83-84.

²² R. Rosa, dz. cyt., s. 31.

²³ Zob. tamże.

²⁴ J. Świniarski, W. Chojnacki, dz. cyt., s. 77.

zapewnia bezpieczeństwo, ale jest także największym darem mądrości²⁵. Filozofia Epikura to podejście redukcjonistyczne i minimalistyczne. To poszukiwanie bezpieczeństwa poza główną sferą życia społecznego, wśród niewielkiej grupy przyjaciół, w oddali od polityki i spraw tego świata.

Kontynuatorem myśli Epikura był Tytus **Lukrecjusz** Carus (99 p.n.e.-55 p.n.e.), uznawany za najwybitniejszego przedstawiciela rzymskiego epikureizmu. Za najlepszą drogę do osiągnięcia szczęścia myśliciel uznaje pełne poznanie rzeczywistości. Poznanie i opanowanie przyrody przez człowieka stanowi źródło rozwoju społecznego, a ujarzmienie przyrody jest drogą dla dzikich plemion do budowy państwa i rodziny. W ramach postulowanej epistemologii jest optymistą, uważa bowiem, że ludzie posiadają narzędzia poznania najgłębszych tajemnic wszechświata. Mają to im gwarantować rozum i doświadczenie. Jako fundamentalną wartość, podobnie jak Epikur, wskazuje przyjaźń. To ona ma stanowić gwarancję obrony przed zewnętrznym niebezpieczeństwem. Idealną konstrukcję poznania świata proponowanymi narzędziami niszczy jednak wzrost zamożności ludzi, niweczącej indywidualne cechy charakteru, popychającej człowieka do podejmowania walki o coraz to nowe bogactwa²⁶. Jako Rzymianin podkreśla rangę zawierania międzynarodowych umów pokojowych, a stanowienie prawa, również wojennego, jest gwarantem bezpieczeństwa, szczęścia i pokoju. Stając w opozycji do współczesnej mu rzeczywistości, pełnej zniszczenia, zbrodni i gwałtów, postuluje epikurejski model egzystencji. Domaga się życia bez problemów, trosk, wyzuteego z namietności, rząd i pożydlwości. Za godne życie uważa życie spokojne, kierowane przez rozum. Spełnienie tych warunków miało być swoistym antidotum na codzienne troski²⁷.

Zenon z Kition (335 p.n.e.-263 p.n.e.) to twórca szkoły stoików. Stoicy uważają, że człowieka spośród innych istot żywych wyróżnia rozum, będący swoistym elementem składowym boskiego Rozumu. To rozum jest właściwą naturą człowieka, więc życie zgodnie z naturą to życie w zgodzie z rozumem. Takie życie jest jedynym celem człowieka. Realizacji życia zgodnego z rozumem ma przyświecać doktryna uwolnienia się od uczuć oraz namietności: pragnień, strachu czy smutku. Stoicy dowodzą, że najbardziej

²⁵ Zob. W. Rechlewicz, dz. cyt., s. 89.

²⁶ M. Kubiak, dz. cyt., s. 52.

²⁷ Tamże, s. 52-53.

pożądanym stanem ducha jest stan apatii, czyli całkowitego pozbycia się afektów (tak nazywano uczucia i namiętności). Apatia jest według nich oceniana jako najwyższy stan doskonałości człowieka. Z powodu wyzbycia się wszelkich afektów człowiek może kierować się w swoim życiu rozumem i kierować się ku bogom, będąc niezależny i wolny wewnątrz. Ponadto, apatię utożsamiają z wolnością. Wolność można osiągnąć, jeśli pragnie się tylko tego, co jest w naszej mocy. Nie powinno się więc starać za wszelką cenę o przedłużenie swojego życia, tylko troszczyć się o jak najlepsze, a zatem i bezpieczne życie.

Marcus Tullius Cicero, zwany **Cyceronem** (106 p.n.e.-43 p.n.e.), zaliczany jest także do szkoły stoików. Odegrał znaczącą rolę w kształtowaniu myśli polemologicznej. Ten myśliciel uważa, że wojnę można utożsamiać z rozstrzygnięciem konfliktu przy pomocy siły zbrojnej. Stąd w jego twórczości obecne są dwa atrybuty wojny: pierwszy to spór pomiędzy stronami, drugi to walka zbrojna pojmowana jako środek rozwiązania powstałego konfliktu. Uznaje sprawiedliwość za wartość fundamentalną, niezbędną do ustanowienia państwa szczęśliwego, mogącego je dać swoim obywatelom. Sformułował pierwsze normy prawa wojennego – to rozum i umiarkowanie są naczelnymi doradcami w działaniach zbrojnych. Popędy i uczucia należy odsunąć na dalszy plan²⁸. Cyceron rozróżnia wojny sprawiedliwe i niesprawiedliwe. Dopuszczając wojny sprawiedliwe, potępia niesprawiedliwe jako prowadzone niezgodnie z zasadami sprawiedliwości oraz niegodne człowieka²⁹. Wskazuje, że wojna sprawiedliwa to taka, która jest prowadzona przez państwo ze słusznych powodów i jest wypowiedziana. Jako słuszne powody wymienia obronę własną lub obronę sojusznika oraz odzyskanie zagrabionych dóbr. Za niesprawiedliwą uznawał taką, która nie została wypowiedziana, a była wszczynana z powodu gniewu czy chęci zagrabienia czyichś dóbr. Przedkłada pokój nad wojnę – wojna jest podporządkowana pokojowi, będąc jednak w pewnych okolicznościach konieczną. W działaniach zbrojnych należy kierować się zasadą poszanowania wrogów, unikania wobec nich okrucieństwa i przemocy oraz należy dotrzymywać danego słowa³⁰.

²⁸ Ł. Roman, dz. cyt., s. 83

²⁹ R. Rosa, dz. cyt., s. 35.

³⁰ W. Rechlewicz, dz. cyt., s. 99.

Będąc pod silnym wpływem Platona i stoików (do czego otwarcie się przyznawał), wskazuje na fundamentalną rolę państwa w zapewnieniu bezpieczeństwa i pokoju. Jako stan naturalny stanowią one oczywistą manifestację dążeń ludzi do życia w społeczeństwie. Zaznacza, że wszyscy obywatele państwa partycypują również w państwie światowym, którego są obywatelami. Za podstawowy autorytet i gwaranta bezpieczeństwa oraz suwerenności państwa uważa prawo, niezależnie od obowiązującego ustroju. Wskazuje na akcydentalny charakter wojny – jest ona czymś przejściowym, ukierunkowanym na osiągnięcie stanu pokoju. Cynceron dostrzega determinanty pokoju. Pierwszym z nich jest działanie zgodnie z naturą, czyli przede wszystkim kierowanie się w życiu prawem. Drugim, podporządkowanie emocji rozumowi. Trzecim, świadoma rezygnacja z krzywdzenia innych ludzi i państw, a kolejnym okazywanie pomocy przyjaciom i ich zjednywanie. Ostatnim zaś, kształtowanie cnót obywatelskich, potrzebnych w trakcie wojny, jak i w czasie pokoju³¹.

Stoicy podkreślali, że ludzie są narażeni na ciągłe zagrożenia, niebezpieczeństwa. Są to m.in. śmierć, choroby, ubóstwo, przemoc, wojny. Tym samym bezpieczeństwo personalne i strukturalne jest wątpliwe. Nie ma pełnej pewności braku zagrożeń. Należy więc być przygotowanym na wszystko – zarówno na dobre zdarzenia, jak i złe. Nie można uzależniać swojego życia od przywiązania do szczęścia czy niepowodzeń³².

Podsumowując, okres antyku obfitował w interesujące poznawczo koncepcje wojny, pokoju i bezpieczeństwa. Myśl poszczególnych uczonych była głęboko zakorzeniona w kulturze i cywilizacji, w jakich przyszło im żyć. Zróżnicowanie ich poglądów jest związane przede wszystkim z uwarunkowaniami zewnętrznymi, ale również z indywidualnie przyjętą optyką poznawczą poszczególnych myślicieli oraz doświadczeniem życiowym.

Bibliografia

- Kubiak M., *Bezpieczeństwo Rzeczypospolitej w epoce Odrodzenia*, Siedlce 2011.
Platon, *Prawa*, Warszawa 1960.

³¹ M. Kubiak, dz. cyt., s. 51-52.

³² W. Rechlewicz, dz. cyt., s. 100.

Rechlewicz W., *Elementy filozofii bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo z perspektywy historii filozofii i filozofii polityki*, Warszawa 2012.

Roman Ł., *O wojnie i pokoju – dylematy polemologiczne*, „Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza”, Vol. 45, Issue 1, 2017.

Rosa R., *Filozofia bezpieczeństwa*, Warszawa 1995.

Świniarski J., Chojnacki W., *Filozofia bezpieczeństwa*, Warszawa 2004.

Świniarski J., Marcinkowski M., *Rola wojny w życiu społecznym. Część I – wojna w historii myśli przednowożytnej*, „Zeszyty Naukowe WSOWL”, Nr 2 (164) 2012.